

ТРАДИЦИОННА БЪЛГАРСКА КУЛТУРА И ФОЛКОР

Електронно издание на НЧ „Галатя-2018“-Варна

Брой Първи, Година Първа, 2021 г.

ISSN 2738-7763

ТЕМАТИЧЕН БРОЙ:

ТИТАНИТЕ

НА БЪЛГАРСКИЯ ФОЛКОРЕН ТАНЦ

Под общата редакция на

Д-р Мария Дражева

The Bulgarian Folklore Dance Titans

2021

INVITED AUTHORS

ТИТАНИТЕ НА БЪЛГАРСКИЯ ФОЛКЛОРЕН ТАНЦ								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Въведение: д-р Мария ДРАЖЕВА	Доц. д-р Бисер ГРИГОРОВ Обзорен доклад	Христо ИВАНОВ за Мargarita Дикова	Професор Д-р Даниела ДЖЕНЕВА за проф. К. Дженев	Христо ИВАНОВ за Кирил Харалам- пиев	Кая ИВАНОВА за Димитър Димитров Палаврата	д-р Мария ДРАЖЕВА за Методи Кутев	Акад. Красимир Петров за Иван Тодоров	Д-р Рослана Мора- венова за Дженеви

Published by Social Community Center Galateya-2018
Varna, Bulgaria

© Copyrights Galateya-2018 and Every Invited Authors

WEB SITE: <https://galateya-topics.bultima.net/web/>

ISSN 2738-7763

ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО НА ПРОФ. КИРИЛ ДЖЕНЕВ – НОВАТОРЪТ В БЪЛГАРСКАТА НАРОДНА ХОРЕОГРАФИЯ

Професор д-р Даниела Дженева,

Катедра „Хореография“, АМТИИ – Пловдив

djeneva@artacademyplovdiv.com

АНОТАЦИЯ. В статията се представя живота и творчеството на професор Кирил Джанев. Дефинират се основните периода на неговото развитие като хореограф, преподавател и учен. Разкриват се неговите усилия в изграждането и утвърждаването на специалността в Пловдив и ансамбъл „Тракия“. Тълкувайки мултимедийни презентации авторът разбулва тайните на знакови постановки. Отбелязват се основните теоретични трудове и учебници на проф. К. Джанев. В заключение се извеждат приноси на проф. Джанев за развитието на фолклорното ни танцово изкуство у нас.

Ключови думи: Кирил Джанев, фолклорен танц, Катедра „Хореография“, ансамбъл „Тракия“

ОСНОВНИ БИОГРАФИЧНИ ДАННИ ЗА КИРИЛ ДЖЕНЕВ

Кирил Джанев е роден 1922 г. в гр. Бургас. Той е един от най-изявените хореографи у нас – творец, теоретик, педагог и художествен ръководител. Баща му Дженьо Хаджинейков е от гр. Чирпан, поборник в Македоно-одринското опълчение. Майка му Марийка Бончева /по баща/ е родена в с. Жеравна, в стар възрожденски род с именити родственици в исторически план и с едни от ярките имена на науката и литературата след Освобождението у нас. Джанев завършва прогимназия в Жеравна и тези първи впечатления от детството и юношеството разпалват любовта му към „народния театър“. Приказките разказвани от баба му Зара, легендите за хайдутите, песните, които са се предавали по улицата от къща на къща, коледарите, женските пролетни обичаи, сватбите остават траен отпечатък в неговите спомени и очевидно до някъде формират специфичния му творчески подход и характерните изразни средства.

Гимназия завършва в град Бургас. Това са ученически години, които той определя като равни поради откъсването му от „живия фолклор“ в живописното планинско село. През 1942 г. завършва Телеграфо-пощенското училище в гр. София, в което отбива и редовната военна служба. Остава на работа в София, в Централна поща, където едно случайно запознанство го отвежда на репетиция в

танцовия състав на пощенските работници с ръководител Петър Захариев и там за първи път започва да танцува организирано като самодеец.

Любовта на Джанев към народните танци го подтиква да стане професионален изпълнител първоначално в ансамбъла на МВР през 1945 г., в Народна опера – София, 1947 г. и в състава на Главно управление на трудовата повинност през същата година.

ПЪРВИТЕ ПРОЯВИ НА КИРИЛ ДЖЕНЕВ КАТО ХОРЕОГРАФ

Първите прояви на Кирил Джанев като хореограф започват през 1948 г. когато основава самодееен танцов колектив към Министерството на земеделието. В книгата „Хореомайсторът“, 1992 г., стр. 28 той споделя: *„Като работех върху танците си естествено ползвах макар и малкия си опит в работата като професионалист изпълнител. Започнах да си спомням за Жеравна, за хората в празничния ден, за геврекчията... Част от това, което беше ценно вмъквах в танците. По този начин се създаваше една картинност в тях, тематичност. Освен фолклорните разработки – Ганкино, Костенско женско хоро, Шопско хоро, Ръченица и др. поставих и първите си тематични танци – „Одумвачки“, „На мегдана“, „Моряшки танц““.* Първото явяване на конкурс с тези танци оставя дълбок отпечатък върху него и става повод не веднъж да разказва този случай. Съставът е декласиран от журито в гр. Пазарджик. Назрява скандал и в София е съставена комисия от утвърдени имена в хореографията /Жени Горанова, Борис Цонев, Хараламби Гарибов, Христо Цонев/, които да дадат компетентна оценка. **Фактически тогава Кирил Джанев за първи път е определен като новатор в българката народна хореография.** Съставът е реабилитиран, а той поема своя път на творец.

През 1950 г. завършва Икономическия факултет на СУ „Климент Охридски“, но връщане назад няма, защото той вече е поел дългия път в изкуството на танца. Джанев винаги е бил изключително целеустремен и последователен в проучването, описанието и анализирането на фолклорните хора и игри и характерните стилови особености.

ПЪРВОТО ПО-СЕРИОЗНО ОБУЧЕНИЕ ЗА ХОРЕОГРАФИ У НАС

Съществена яснота по тези въпроси придобива в едногодишния курс за хореографи в гр. София. Това е първото по-сериозно обучение за хореографи у нас, организирано от Министерство на културата. Участници са: Борис Цонев, Хараламби Гарибов, Данчо Николов, Христо Цонев, Петър Захариев, Тошко Кючуков, Божидар Янев, Кирил Харалампиев, Любен Зарков и други.

По време на този курс възниква идеята да се описват научените движения и комбинации с цел да не се забравят. Сформира се екип в състав Кирил Джанев, Тошко Кючуков, Кирил

Харалампиев и Петър Захариев, които изключително сериозно се заемат със задачата да създадат специфичен „език“ – **терминология на българската танцова лексика**. На принципа на непрекъснатото изпълнение, повторение, описване и отсяване те създават значима стройна обща система за терминуване на елементите и движенията на различни по стил и характер на изпълнение български народни танци. Това е своевременно и адекватно решение на въпроса как да се съхрани огромното количество хора и игри от различни региони и селища, които започват да се представят и да се обменят по време на нароилите се прегледи на самодейността още от 1946 – 1947 г.

Може би точно задълбочената работа върху „Терминология на българската хореография“ става причина, че тримата автори, заедно с Любен Зарков и Христо Цонев да бъдат изпратени на специализация в Москва при Игор Мойсеев. Той дава много висока оценка за техния труд и в голяма степен разширява кръгозора им по отношение на проблемите, свързани с танцовото изкуство като теория, практика и организация на процесите. Джанев винаги е говорил с възхита за методите на работа на Игор Мойсеев, за умението му да създава тематично ясни танци с логично овладяна форма и прекрасно подбрани изпълнители за различните образи. Най-ценният съвет от това обучение за него е свързан със спецификата на българските народни танци и препоръката на Мойсеев *танцовата фраза да се остави да се развива и да не бъде вкарвана в границите на музикалната фраза*.

КАЧЕСТВЕНО НОВ ТВОРЧЕСКИ ПЕРИОД

Следва един качествено нов творчески период за Кирил Джанев, свързан с Държавния ансамбъл за народни песни и танци, създаден в гр. София през 1951 г. За основателя на ансамбъла - Филип Кутев, той говори с възхищение: „- *Силно впечатление ми направи неговата любов към фолклора, дълбокото му убеждение, че не трябва да изменяме на истината на народния гений.*“, „Хореомайсторът“, 1992 г., стр. 48. За Маргарита Дикова – водещия хореограф споделя: „*Има „вкус“ към танците. Умее да изгражда формите, направи първата сюита. Това беше образец в нашия жанр. Създаде много и в областта на камерния танц.*“, „Хореомайсторът“, 1992 г., стр. 49. В Държавния ансамбъл Джанев отдава безрезервно почти 19 години от най-силния период в живота на човека, между 30-тата и 50-тата годишнина. Подхожда изключително задълбочено към създаването на всеки един танц.

Провежда проучвания на място в множество селища, свързани с идеята. От село на село, пеша или на кон, той прилежно записва всички впечатления и движения. С танците, създадени в ансамбъла, постепенно оформя своя авторски почерк и стил: „Добруджански ръченик“, „Копаница“, „Шопски танц“, Добруджанска сюита“, „Македонска сюита“, „Крайдунавски танц“, „Жеравненски танц“. По това време, постепенно, творчеството му става фактор, който влияе върху неговите съвременници. Танците му от този период: „Овчари“, „Родопска девойка“, „Ръченица с шиници“ се определят от специалистите като класика в областта на сценично обработения танц. Интересен за времето си и новаторски е подхода му към реализирането на „Ръченица с шиници“.

След като е натрупал редица познания и впечатления за хората и игрите в Добруджанските села, той избира коренно различен стил на работа – *да твори заедно с танцьорите в залата*. По този повод той споделя „*Играта върху шиника беше вълнуваща и впечатляваща, макар и да беше*

елементарна и примитивна. Реших да се впусна в нещо, което не бях правил. Започнах да работя с изпълнителите без да ползвам автентичен материал. Опитах се да бъда автор в народен стил.“, „Хореомайсторът“, 1992 г., стр. 50. Резултатът е известен на всички – перфектно овладяна камерна форма, виртуозен танц с реквизита (шиниците) и седем биса при първото представяне пред публика. Днес, 60-70 години по-късно след тази премиера, младите хореографи свободно ползват неговите авторски решения, убедени че са автентични.

През 1954 год. наред с работата в ансамбъла поставя началото на Представителния танцов състав при СГНС и ГК на ОФ, известен сега като „Средец“. Води го до 1957 г. и реализира множество концерти у нас и първото им задгранично турне в чужбина. През цитирания творчески период Джанев подхожда последователно и към теоретичните аспекти в Българската народна хореография. Автор е на редица статии и беседи, отпечатани в различни сборници, вкл. Енциклопедия на българката музикална култура. Автор е на книгата „Български народни танци“, 1958 г., преведена на английски и руски език. Част от танците му са издадени в авторски сборник „Български сценични танци“, София, 1968 г. През 1965 г. излиза от печат „Теория за строежа на движенията в Българската народна хореография“, съвместен труд на Кирил Джанев и Кирил Харалампиев. Това издание е основен учебник по теория и е богата „хрестоматия“ от автентични танцови примери.

През 1972 г. двамата съавтори публикуват учебника „Универсален танцопис“ – радикално новаторски труд, позволяващ да се записват танци от различни жанрове и националности. Кирил Джанев е дългогодишен редактор на библиотека „Танцова самодейност“, в последствие „Танцово изкуство“. Бил е преподавател в ДХУ София от основаването до 1970 г., от начало преподава български танци в класическия отдел, а след създаването на българския профил взима клас.

През 1970 год. Джанев стартира нов креативен период като става хореограф на ансамбъл „Пирин“ – Благоевград. За няколко години до 1974 г. той оставя ярка следа в репертоара с постановките: „Поема за алените рози“, „Джиновски танц“, „Шопски танци“, „Лудо свири на тамбура“ и „Пирин е мой“ в съавторство с Костадин Руйчев. Съвместната им работа с Кирил Стефанов и Александър Кокарешков дава много добри резултати и това е периода когато се променя облика на танцовия състав, а и репертоара на ансамбъла преминава на качествено ново ниво.

За този период ще цитирам Костадин Руйчев, човек с мисия по отношение на пиринските танци. За съвместната им работа с Джанев той пише: *„Безспорно един обаятелен човек, голям познавач на народния танцов фолклор от цялата страна, създател на постановки „бисери“ в редица ансамбли“ Отлично решение взе на времето да работи за ансамбъл „Пирин“. Със такава следа е той в моята памет, защото работихме с него в съгласие и внимателно обсъждахме всеки детайл. Той беше много добронамерен и тактичен, не показваше никакво превъзходство, въпреки че огромните му познания предполагаха такова поведение. Отнасяше се с много опит и внимание към изявите на танцьорите, поощряваше постигнатото от тях, с много мярка и грижа посочваше несполуките им.*“, „Стъпки към върха“, 2010 г., стр. 67-68.

СЪЗДАВАНЕТО НА ДФА „ТРАКИЯ“

Годината е 1974 – стартира най-яркото дело на Кирил Дженов, създаването на ДФА „Тракия“ в гр. Пловдив в едно с разкриването на специалност „Хореографска режисура“ във ВМПИ /сега АМТИИ/. Идеята е на проф. Асен Диамандиев, ректор на Института, който кани Дженов да сформира катедра „Хореография“ и да изготви учебните програми по специалните дисциплини. Много скоро след началото на съвместната им дейност възниква идеята да се създаде и фолклорен ансамбъл, който да бъде творческа лаборатория за преподавателите и студентите от фолклорните специалности. Първите диригенти са Стефан Мутафчиев на хора и Николай Стойков на оркестъра. Тримата започват работа по концертната програма на „Тракия“ като поставената им задача е да изнесат около 20 мин. пред пловдивска публика, през месец септември, 1975 г. Резултатите надхвърлят всички очаквания. Премиерата е изградена от различни по форма и етнографска принадлежност произведения, съчетани във вълнуващ пълен спектакъл. Танците са „облечени“ в прекрасни и оригинални носии, създадени от Нева Тузсузова – ерудирани специалисти по отношение на сценичния костюм. Пресата оценява този нов подход на Дженов като: *„Един новаторски спектакъл пълен с открития“*, *„Нов етап в развитието на сценично обработения фолклор“*, *„Качествено ново изкуство, разчупващо традиционните форми“*. Следват още много суперлативи, но може да се обобщи, че с някои от тези танци Дженов попълва съкровищницата на българския танцов фолклор. За „Тракийски танц“ може да се каже, че е явление и повече от 40 години се играе от редица професионални и любителски екипи и продължава да предизвиква аплодисменти от публиката. Ще цитирам част от анализа на доц. Красимир Петров в книгата му *„Приносът на българските хореографи“*, 2012 г., стр. 80. *„Атмосферата в танца е новото, което завладява... С това произведение естетиката на проф. Кирил Дженов намира нови измерения и поставя наистина началото на третия, най-продуктивен период в неговото творчество“*.

Аналогично е въздействието и на танците *„Овчар и юда девойка“* и *„Пловдивски кокони“*, които остават ненадминати образци на тематични произведения с оригинални авторски внушения по отношение на атмосферата и образите. И до днес в репертоара на „Тракия“ се изпълняват и останалите танци от първата програма: *„Куди“*, *„Капански танц“*, *„Шопски танц“*, *„Пирински пролетни игри“*. Една година по-късно, по време на първия Преглед на държавните и професионални ансамбли през 1976 г. в Благоевград, ансамбъл „Тракия“ се явява с приблизително същите произведения. Включени са някои нови, от които се откроява *„Оплаквачки“* – музикално-танцово решение на подобни практики в Северна България. Този път оценките в печата са за: *„Кулминация на целия преглед“* и *„Атомен взрив на прегледа“*.

Следват изключително ползотворни творчески години за Дженов, в които той създава непрекъснато нови произведения. На 21 февруари, 1980 г. пред публика излиза изцяло нова програма на „Тракия“, в която се открояват танците му: *„Гергьовден“*, *„Легенда за Орфей“*, *„Коледари“*, *„Хасковски сватбени игри“*, *„Либе ле“*, *„Добруджанска танцова импресия“*. Дженов навлиза все по-дълбоко в творческите експериментни с характерната за него творческа естетика, майсторство и деликатност при обработката на фолклорния материал. За да подчертае новаторския му подход при интерпретациите ще спомена част от анализа на Катя Кочева в труда *„Фолклорни*

елементи в съвременната българска хореография“, 2001 г., стр. 98: *„Към хореографското изграждане на танца „Легенда за Орфей“, Кирил Джанев подхожда по един нетрадиционен за времето, в което е създаден танца, начин. Използвайки темата и сюжета като средство за разкриване на народната душевност, творецът успява да създаде картини и образи, които носят полъха от древността, като същевременно той ги обогатява с едно съвременно, дори авангардно /за това време/ присъствие. Тази трудна творческа задача е съобразена и подчинена на висок творчески естетизъм, не търпящ формална зрелищност и неоправдани ефекти.“* Кочева цитира и разговор с Джанев, проведен през 1992 година: *„Когато човек без да усеца твори, тогава се получава чистото, неподправеното, истинското, емоционалното. Големият хореограф трябва да усеца всичко това и независимо, че работи по пътя на мисълта, да запазва интуитивната сила и неподправената душевност.“* С това изказване на Джанев напълно се илюстрира подхода му към реализирането на всяка творческа мисъл. Известен е принципът му, че *„Танцът е преживяване!“*. Негова е мисълта, че успехът на танца се изгражда от равни части – *музика, тяло-движения и преживяване /чувства/*. При липсата на една от съставките на тази формула, същността на танца като вид изкуство се видоизменя.

Това е едни от многото уроци, на които учи своите студенти. Не е за подценяване и системната му работа по отношение на записването на танца. През 1979 г. излиза от печат *„Кинетография“*. Последният му учебник по отношение на записа на танци, който е усъвършенствана система на *„Универсален танцопис“*. Тук той обединява някои от общите изразни средства на танца и музиката като трайност, темпо, образност и други. Тук е мястото да отбележим, че фактически Джанев няма балетно или хореографско образование. Но посредством последователната си образователна дейност, той издигна обучението по Български народни танци от разучаване на хора и игри в научна специалност, акредитирана във всички степени според настоящото законодателство.

Нещо повече – Кирил Джанев категорично е **творецът трансформирал професията от занаят в изкуство**. Доказателство за това е последната му цялостна премиера с ансамбъл *„Тракия“* в гр. Кюстендил на 26 април, 1985 г. по време на третия Национален преглед на държавните и професионални ансамбли. Програмата е изградена многопланово. Дори танците носят полифонично значение. С новаторските композиционни решения на *„Крайдунавска приказка“*, *„Старинен танц“*, *„Хоро в София“* и *„Празничен тракийски танц“* Джанев прави стъпки към реализирането на фолклорен театър. Прегледа в Кюстендил е с конкурсен характер и той печели 4 Първи танцови награди. На 10 май в София се обявяват наградите по време на Националната теоретична конференция. Председател на журито е акад. Николай Кауфман, който в доклада си отбелязва *„Кирил Джанев дръзна да разтревожи спокойствието на жанра със своите войници, прабългари, фантастични видения край Дунав. Програмата действа цялостно, мощно, завладяващо. „Хоро в София“ и „Крайдунавска приказка“ са едни от най-високите точки на прегледа и като произведения и като изпълнения. Сцената при тях е овладяна виртуозно, многопластово. Всичко тече спонтанно, картините се сменят с калейдоскопична бързина в полза на едно модерно хореографско изграждане.“*

Задавала съм си въпроса защо Джанев предизвикваше силни чувства в хората. Той имаше много приятели, по-близки или по-далечни, на различна възраст и с разнообразни професии. Много пъти се е случвало да се запозная с някой и той да сподели *„О, ние с баща ти бяхме големи*

приятели“. В интерес на истината имаше много хореографи, които ги „бодеше“ неговото творчество. От дистанцията на времето и всички години, през които съм наблюдавала и анализираща танците му стигам до извода, че почти всички изглеждат измамно лесни, леки за изпълнение. Например в момента възстановяваме „Легенда за Орфей“, в който на пръв поглед прекрасната музика на Живка Клинова „води“ след себе си едни леки, пластични движения, но който ги танцува усеща истинската им сила в краката, в ръцете и въобще цялата напрегнатост от полифоничните решения в музиката и танца.

Тук е мястото да отделя внимание на неговото отношение към истината. За него това бе живот, кауза, ужасно много мразеше някой да го лъже, но и никога не съм го чула да изрича дори „благородна“ лъжа. Така ни възпита да вярваме в истината, да търсим истината във фолклора, в образите, в изкуството. Макар, че неговите танци са доста далече от една интерпретация на хора и игри той никога не си е позволявал да подвежда по отношение на стила, на характера, на епохата и мястото на действие. Всички теми, които развива в танците с действени форми са почерпени от негови лични впечатления, от проучвания на терен, от други произведения на изкуството. Например за Джиновски камерен танц е споделял, че провокиран от картина в Лувъра, веднага е усетил композицията за 3 момичета и 2 момчета. За да навлезе човек дълбоко в народопсихологията, в историята, в обичаите и обетите свързани с тях се изисква последователно и задълбочено проучване и натрупване на познания.

Дженев е имал шанса съзнателно и целенасочено да съпреживява първообрази на фолклорните танци и музика от най-ранно детство през целия си живот в различни епохи от историята на България. Имал е навика повечето впечатления, асоциации и нововъзникнали идеи да описва на лист хартия и да съхранява като архив. Интересно е, че такъв тип „наброски“ е правил дори и за така наречените „правителствени“ концерти – сборни концерти често от различни жанрове. Той си е отбелязвал какво трябва да търси като въздействие във връзка с определения повод на предстоящ концерт, кои танци от различните ансамбли да подбере, защо точно тях, какви връзки да потърси и т.н.

За финал ще цитирам проф. Петър Луканов: *„Мисля, че в лицето на проф. Дженев, Българската народна хореография има един творец, класик, чиито принос и в бъдеще ще бъде признат и ценен.“*

ЛИТЕРАТУРА

Дженев, Кирил, Тошко Кючуков, Кирил Харалампиев, Петър Захариев.

Терминология на българката хореография, 1950 г.

Дженев, Кирил. За правилното художествено тълкуване на българските народни танци при сценичното им претворяване, 1953 г.

Дженев, Кирил. Шопски танци, 1955 г.

Дженев, Кирил. Кирил Харалампиев. Издирване и записване на народните танци, 1956 г.

Дженев, Кирил. Български народни танци 1958 г.

Дженев, Кирил, Кирил Харалампиев. Теория за строежа на движенията в Българската народна хореография 1965

Дженев, Кирил. Български сценични танци 1968

Дженев, Кирил, Кирил Харалампиев. Универсален танцопис 1972

Дженев, Кирил. Кинетография. 1979

Парламов, Иван. Хореомайсторът. 1992

Кочева, Катя. Фолклорни елементи в съвременната българска хореография. 2001

Руйчев, Костадин. Стъпки към върха. 2010

Петров, Красимир. Приносът на българките хореографи. 2012

За автора

**Проф. д-р Даниела
Дженева**

Проф. д-р Даниела Дженева е дъщеря на проф. Дженев, основател на ансамбъл „Тракия“ и специалността „Хореографска режисура“ в АМТИИ.

От 1978 година, успоредно със следването си, започва работа като артист-балетист в Държавния фолклорен ансамбъл "Тракия", Пловдив. С това получава възможност да навлезе по-дълбоко в автентичното българско танцово наследство.

Активно се включва в групи за теренно проучване на фолклорни танцови обичаи. Завършва висше образование в Академията за музикално и танцово изкуство в Пловдив по специалност „Хореографска режисура“ през 1982 г. След спечелен конкурс през 1992 година става щатен преподавател в Академията. През 1995 година започва работа по съвместителство в ансамбъл "Тракия" - първоначално като хореограф, а от 1997 година като главен художествен ръководител и директор. В периода 2000-2011 г. е ръководител на катедра "Хореография", а от 2011 г. до сега е заместник-ректор по художественотворческата дейност в Академията.

Автор е на танците: "Хайдушка клетва"; "Пролетен момински танц"; "Мори дюлбер Севдо"; "Облог" и др. Носителка е на призовете "Кристална лира" на СБМТД през 2000 и 2004 г. (със спектакъла „Хубава Яна“), както и на Награда „Пловдив“.

За своя юбилей получава "Кристално огърлие" от СБМТД през 2020 г.